

СТАН ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ВЗАЄМОДІЇ ФІЗИЧНОГО Й ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Д.Є. ВОРОНІН, М.М. ОКСА

*Україна, м. Мелітополь, Мелітопольський державний педагогічний університет
ім. Б. Хмельницького*

Сучасне українське суспільство переживає перехідний кризовий етап свого розвитку на дню вельми суперечливої духовної ситуації, що характеризується зневагою до гуманістичних загальнолюдських цінностей, поширенням споживацької моралі, абсолютизацією переваги матеріального над духовним. Саме піднесення духовного формування особистості стає необхідною умовою формування людини нової доби, людини ХХІ століття, від якої новою мірою залежить майбутня доля України. Оновлення освітньої системи фізичної культури, її демократизація на гуманітарних засадах вимагають від вітчизняної педагогічної науки пошуку нових шляхів удосконалення фізичного виховання дітей. Тому великого значення набуває науково-педагогічне вирішення проблеми духовного розвитку. Формування духовної культури в процесі взаємодії фізичного виховання з естетичним як до домінуючого фактора для розвитку ціннісної системи школярів в аспекті збереження свого здоров'я. Успішність розв'язання цієї проблеми залежить від визначення стану духовного розвитку, духовної культури школярів в процесі взаємодії фізичного та естетичного виховання, а також від визначення ефективних засобів цієї взаємодії.

Формування духовної культури, духовний розвиток особистості з структури педагогіки духовності виступає складовою частиною дослідження проблеми кваліметрії духовності і психолого-педагогічних моделей, яку проводить кафедра педагогіки і педагогічної майстерності Мелітопольського педагогічного університету імені Богдана Хмельницького під керівництвом доктора педагогічних наук, професора Аносова І.П. Проблема духовності особистості досліджувалась у роботах В.Андрущенка, С.Анісімова, І.Аносова, В.Барановського, І.Беха, Ю.Болотіна, М. Боришевського, Л.Буєвої, С.Кримського, М.Михальченка, С. Пролєєва, О.Семашка та інших [1-7]. Духовний розвиток школярів спрямований на розвиток духовності у процесі взаємодії, фізичного та естетичного виховання, де духовність виступає як сутнісна якість людини. Проте вищезазначені дослідження не вичерпують всіх питань формування духовності, духовного розвитку, духовної культури особистості. Зокрема ще не знайшли достатнього вивчення питання наукової розробки, методичного інструментарію, вимірів стану духовного розвитку школярів

у процесі взаємодії фізичного і естетичного виховання. Робота виконана у відповідності до плану НДР кафедри педагогіки і педагогічної майстерності Мелітопольського державного педагогічного університету.

Формулювання цілей роботи. Відповідно до затвердження змісту роботи, згідно етапів календарного плану було визначено такі завдання: розробити інструментарій виміру стану духовного розвитку школярів на підставі визначення інтересу та мотивації учнів різних вікових груп до занять фізичною культурою та музично-ритмічних занять у взаємодії фізичного й естетичного виховання; проаналізувати стан духовного розвитку школярів у взаємодії фізичного і естетичного виховання.

Для реалізації завдань роботи було визначено комплекс методів, адекватних проблемі дослідження, а також віковим особливостям учнів загальноосвітніх шкіл, вчителів фізичного виховання. Основні методи входили у групу емпіричних та статистичних. А саме: вивчення та узагальнення досвіду роботи в загальноосвітніх школах проводилося на підставі педагогічного спостереження за педагогічним процесом духовного розвитку у процесі взаємодії фізичного виховання з естетичним. Визначалися основні питання для педагогічного спостереження, які давали можливість об'єктивно оцінити які засоби, форми, методи використовують педагоги. Анкетування учнів, вчителів для виявлення інтересу і мотивів до музично-ритмічних занять у взаємодії фізичного і естетичного виховання. Бесіди з учнями молодших класів, які фіксувалися на диктофон, та давали відповідь на відношення дітей до музично-ритмічної діяльності. Аналіз програмно-нормативних документів з метою визначення соціального запиту у плані духовного розвитку саме у процесі фізичного виховання, знайомство з засобами, які пропонуються в програмах з фізичного виховання для гармонійного духовно-фізичного розвитку. Тестування школярів за основними діагностичними методиками, а саме: визначення відчуття простору, відчуття часу, відчуття точності м'язових зусиль, відчуття ритму, красу і виразність рухів, постави, ходи у школярів різних вікових груп. Статистичні методи обробки експериментальних даних для якісного і кількісного аналізу емпіричного матеріалу, який отримано у результаті виміру стану духовного розвитку.

Результати дослідження. Згідно концепції дослідження, яку ми розробили у 2009 році, педагогіка духовності включає взаємозв'язок фізичного й духовного, взаємодію фізичного й естетичного виховання учнів з 1 по 11 класи, що забезпечує цілісність і всебічність розвитку особистості школяра з урахуванням сутності та специфіки фізичного й естетичного виховання. У цьому процесі головним чинником виступає ритм, ритмічний розвиток, який має суттєвий вплив на фізичну й духовну сутність школярів, притаманність фізичному і естетичному вихованню. Взаємодія фізичного та естетичного виховання через ритм

заснована на тому, що у школярів розвивається ритм рухових дій і ритм музичних сприймань на основі відчуття ритму. Фізичне та естетичне виховання школяра поєднується в єдиному процесі ритмічного розвитку, де цілеспрямовано виховується відчуття часу, відчуття простору, відчуття точності м'язових зусиль, краса, виразність і ритмічність рухів за допомогою музично-ритмічних і фізичних вправ. Згідно концепції, для вирішення завдань другого етапу роботи ми визначили стан духовної культури школярів у процесі взаємодії фізичного й естетичного виховання на підставі музично-ритмічної діяльності. Дослідження мотивів занять школярів музично-ритмічною діяльністю дозволило нам зробити висновок, що учням різних вікових груп подобається музично-ритмічна діяльність своєю емоційністю, можливістю висловити свої почуття, підняти настрій. Даний висновок підтверджується результатами анкетного опитування більш ніж 595 школярів 5-11 класів, з яких 56,2 % для свого фізичного та естетичного вдосконалення обрали уроки ритміки й аеробіки замість уроків фізичної культури. Бесіда зі школярами молодших класів (415 осіб) з записом відповідей на диктофон показала, що 95,4%—подобається виконувати різні види рухів під музику.

Учні різних класів віддають перевагу сучасній, швидкій, ритмічній музиці (90,7%). Виконання різноманітних вправ під ритмічну музику викликає в них почуття радості (32%), почуття емоційного підйому (60%), насолоди - (8%), що має велике естетичне значення. Однак у школах уроки фізичної культури вкрай рідко проводяться з музичним супроводом (від 16% до 7,2% за результатами відповідей учнів загальноосвітніх шкіл). Тільки в приватних школах на уроках фізичної культури (85,2%) використовується музика, а також вводяться уроки ритміки, аеробіки, хореографії з 1 до 11 класу. Визначаючи вихідний рівень ритмічного розвитку за основними діагностуючими методиками (на прикладі типової загальноосвітньої школи № 4 - 249 шк.), ми констатували, що відчуття ритму в учнів 1-3 і 5-7 класів погане, а у школярів 8-9 і 10-11 - задовільне. Відчуття простору відповідає в 1-3, 5-7, 10-11 класах задовільному рівню, а в 8-9 -поганому. Відчуття часу в молодших школярів та школярів 8-9 і 10-11 класів - добре, а у 5-7 класах - задовільне.

Естетичною характеристикою відчуття простору, відчуття часу, відчуття точності м'язових зусиль є постава і хода. Показники відчуття точності м'язових зусиль у початкових та старших класах погані, в 5-7 - добрі і в 8-9 задовільні. Показники нормальної постави мають 51,4% школярів молодших, середніх і старших класів. При цьому в хлопчиків показники нормальної постави вищі, ніж у дівчаток, і тільки до 10-11 класу показники нормальної постави у дівчат досягають показників хлопців. Приймати красиве положення тіла відповідно до естетичних вимог можуть 50,4% школярів. Дослідження стану ходи в школярів усіх вікових груп показало, що вмінням правильно пересуватися володіють у 1-3

класі 36,5%, в 5-7 - 44,1%, в 8-9 відповідно 50,1% і в 10-11 класі 43,6%. Основним відхиленням від правильного пересування є паралельна і косолапа хода. Придавати ході естетичне забарвлення, рухатися красиво, передаючи при цьому певні почуття, в 1 -3 класах можуть 56,2% в 5-7 класах – 44,1%, в 8-9 класах – 44,7% і в 10-11 класах хода відповідає естетичним вимогам у 42,8% школярів. Опитування школярів молодших, середніх і старших класів про те, як потрібно красиво і доцільно рухатись, показало, що всі 100% опитаних не мають на це чітких уявлень. Школярам усіх вікових груп притаманна мала виразність рухів або її відсутність (79,8%). Оскільки саме виразність рухів є показником естетичного виховання, то можна зробити висновок про низький рівень естетичного виховання на уроках фізичної культури. Дані показники свідчать про погане володіння технікою танцювальних вправ, про відсутність гармонії рухів і музики та слабе відображення почуттів.

Узагальнюючи наведені дані, можна резюмувати, що рівень ритмічного розвитку школярів СШ №4 потребує корекції в плані його підвищення. Вивчення стану ритмічного розвитку школярів у практиці загальноосвітніх шкіл (за даними педагогічних досліджень СШ № 1,4,5,6,7,8,9,11,13,14,15,25 м. Мелітополя) дозволив зробити такі висновки на уроках фізичної культури в молодших класах музичний супровід не використовується; вчителі дуже рідко звертають увагу на красу постави, ходи, виразність рухів; цілеспрямованим вихованням відчуття ритму не займаються. Такий висновок було зроблено стосовно уроків фізичної культури в середніх та старших класах і вчителів цих класів. Подібний стан викладання фізичної культури було зафіксовано в школах Запорізької області.

Для більш повної характеристики стану ритмічного розвитку у взаємодії фізичного виховання з естетичним ми провели анкетування директорів загальноосвітніх шкіл 12 районів Запорізької області і 10 шкіл м. Мелітополя вчителів фізичної культури (350) і вчителів початкових класів (175). Результати анкетування директорів шкіл дозволили констатувати, що уроки ритміки в школах Запорізької області регулярно не проводяться. Усі 100% опитуваних зазначили, що основною причиною цього є те, що не вистачає навчальних годин (43%) та фахівців (28%), а також немає відповідної матеріально-технічної бази (12%) та достатнього фінансування (17%). У результаті опитування вчителів фізичної культури ми з'ясували: 81,7% вчителів вважають, що школярі з інтересом ставляться до вимог ритміки та ритмічної гімнастики на уроках фізичної культури і що ритмічний розвиток школярів - важлива складова частина фізичного виховання школярів. 79,8% вчителів фізичної культури вказали на необхідність розв'язання завдань естетичного виховання в процесі фізичного. Але бесіди на фахові теми з учителями фізичної культури показали низький рівень їхньої професійної підготовки з проблем естетичного виховання в процесі викладання фізкультури. Так, у вчителів немає чітких уявлень про красу фізичного вигляду, красу і культуру рухів,

красу поведінки школярів. Вони погано орієнтуються у виборі естетичних засобів і методів для формування духовних якостей особистості школяра (відчуттів, емоцій, уявлень), а також у засобах ритмічного розвитку.

Внаслідок анкетування вчителів початкових класів м.Запоріжжя, м.Мелітополя, м.Токмак, м.Бердянська, а також районів Кам'яно- Дніпровського, Веселівського, Якімівського, Гуляйпільського, Вільнянського, Михайлівського, Куйбишевського – ми встановили, що всі 100% учителів усвідомлюють важливість ритмічного розвитку молодших школярів у взаємодії фізичного та естетичного виховання і, відповідно до своєї компетентності, займаються ритмічним розвитком на уроках фізичної культури, але уроки ритміки регулярно проводять 8,7% вчителів, зрідка -10% і 82% - не проводять. Для розв'язання завдань ритмічного розвитку вчителі початкових класів використовують різні види ходи і бігу (52,3%), танці – 11,7%, танцювальні вправи-35,6%, ритмічні ігри – 11,3%, вправи з предметами - 9,2%. Однак, дані вправи на уроках фізичної культури виконуються без музичного супроводу, бо немає для цього відповідних матеріально-технічних умов. При цьому вчителі початкових класів, що взаємодія фізичного й естетичного виховання на уроках фізичної культури і ритміки виявляється в умінні дітей почувати й розуміти красу фізичних і музично-ритмічних вправ (41%), красиво рухатись, стояти (28%), мати гарну поставу (16%), правильно виконувати фізичні вправи (25%).

Розглянуті дані свідчать про те, що в загальноосвітніх школах приділяється недостатньо уваги ритмічному розвитку особистості школяра у взаємодії фізичного та естетичного виховання. Цілеспрямованим розвитком у школярів відчуття ритму, відчуття часу, відчуття простору, відчуття точності м'язових зусиль, краси і виразності рухів під музику вчителі не займаються. Стає все більш очевидним, що ритмічний розвиток особистості школяра у взаємодії фізичного і естетичного виховання виступає складовою частиною духовного розвитку школярів. У якості перспектив подальших розвідок у даному напрямі виступають проблеми формування духовної культури студентів вищих технічних та педагогічних навчальних закладів, основи якої складає духовний розвиток школярів у процесі взаємодії фізичного та естетичного виховання.

ЛІТЕРАТУРА

- 1 Бех І.Д. Проблема методів виховання в сучасній школі // Педагогіка і психологія. - 1996. - №4. - С. 136-141.
- 2 Бех І.Д. Духовні цінності в розвитку особистості //Педагогіка і психологія - 1997.-№1.-С.124-129.
- 3 Білоусова В.О. Життєві та етичні цінності старшокласників Цінності освіти і виховання наук. - метод збірник /За заг. ред. О.В Сухомлинської, ред. П.Р. Ігнатенко, Р.П. Сеульського.-К, 1997.-224с.
- 4 Гончаренко С.У. Зміст загальної освіти і її гуманітаризація / Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: Монографія/ За ред. І.А.Зязюна /.- Київ: Видавництво „Віпол", 2000.-683с.-С.81-107.
- 5 Державна національна програма "Освіта"("Україна ХХІ століття").-К.: Райдуга, 1994.-61с.

- 6 Зязюн І. А. Педагогічна майстерність як мистецька дія: Посібник для вчителів // Рідна школа - 1995. -№7-8. - С. 31-50.
- 7 Омельченко О.П Духовний розвиток учнівської молоді в регіональному культурно-освітньому просторі. - Автореф. дис. канд. пед. наук - Луганськ, 2006. - 20 с.